

**ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ ТА ПІДГОТОВКИ
ВЧИТЕЛЯ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ
ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ «ТЕХНОЛОГІЯ»**

В статті розкриваються особливості підготовки та становлення вчителя трудового навчання у сучасних умовах реформування освітньої галузі «Технологія». Аналізуються організаційні психолого-педагогічні проблеми аспекту професійного становлення вчителя трудового навчання.

Ключові слова: вчитель трудового навчання, професійно-педагогічна підготовка, навчально-виховний процес, освітня галузь «Технологія», технологічна освіта.

В статье раскрываются особенности подготовки и становления учителя трудового обучения в современных условиях реформирования образовательной области «Технология». Анализируются организационные психолого-педагогические проблемы аспекта профессионального становления учителя трудового обучения. Ключевые слова: учитель трудового обучения, профессионально-педагогическая подготовка, учебно-воспитательный процесс, образовательная область «Технология», технологическое образование.

In the article the features of teacher preparation and development of labor education in modern conditions of reforming the educational sector "Technology". Analyzed organizational psychological and pedagogical problems aspect of professional development of labor education teacher. Keywords: teacher labor training, vocational and educational training, the educational process, the educational sector "Technology", Technological Education.

Постановка проблеми. Розбудова економіки України передбачає переорієнтацію суспільного виробництва на ринкові засади. Нові умови виробничої діяльності викликають необхідність наявності таких якостей працівників, як ініціативність, здатність до творчої діяльності, володіння найрізноманітнішими операціями мислення тощо. Виробництво все більше потребує працівників, які мають не тільки належну практичну підготовку, а й високу здатність до інтелектуальної діяльності.

На сучасному етапі розвитку вищої освіти стандарти підготовки спеціалістів стали розширюватися за рахунок включення у них не лише системи знань, а й досвіду практичної діяльності в цілому і зокрема обов'язкового досвіду самостійної, з елементами творчості, діяльності. Це вимагає удосконалення форм і методів організації та здійснення навчально-виховного процесу у вищих навчальних закладах, змінює пріоритети у підготовці майбутніх учителів для основної школи.

Проблема виховання працьовитості й посилення мотивації трудової діяльності є досить актуальною на сьогоднішній день. Зміст трудової діяльності в сучасних умовах визначається не тільки мірою її інтенсивності, але й проявом творчого підходу до неї.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На особливу увагу заслуговують праці, у яких досліджується широкий спектр проблем професійного становлення педагога. Зокрема питання про місце світоглядної підготовки в системі педагогічної освіти так чи інакше торкаються І.Підласий, Ю.Беляєв, І.Богданова. Різні аспекти професійної підготовки вчителів розглядали С.Кримський, І.Чернокозов. Загальні проблеми становлення педагога та його професійної адаптації вивчали О.Савченко, С.Болсун.

Розвиток творчої активності у процесі професійного становлення педагога досліджували Ю.Афанасьєв, Н. Лавриченко. Проблему формування активної професійної позиції у майбутніх педагогів вивчали Х.Ортега-і-Гассет та А.Сорокін.

Досліджуючи проблему професійно-педагогічної підготовки вчителя, І.Підласий велику увагу приділяє значенню суспільних дисциплін у формуванні в майбутнього педагога розуміння проблем національно-культурного відродження України, високих громадянських якостей, любові до рідного краю, його народу, історичної і національної свідомості, вміння орієнтуватися в конкретних соціально-економічних і політичних обставинах, поглядів на духовність, культуру як складові світової цивілізації [1]. І.Підласий та С.Трипольська стверджують, що визначальною характеристикою педагога є його професійний потенціал. Не відокремлені від інших якостей творчість, підготовка, адаптація до конкретних умов, – зазначають автори, – “не десятки інших конкретних якостей, а саме потенціал, як спроможність педагога професійно бачити, розуміти, ставити і вирішувати навчально-виховні проблеми є тут стрижневою характеристикою” [1]. Професійний потенціал педагога названі дослідники розглядають як “сукупність ув’язаних в систему природних і набутих якостей, що визначають його професійну спроможність виконувати свої професійні обов’язки на заданому рівні”, як базу “педагогічних знань, умінь у єдності з розвинутою здатністю педагога активно мислити, творити, діяти, втілювати свої наміри в життя та домагатися запроєктованих результатів” [1].

У структурі поняття “професійний потенціал” авторами виділено наступні складові: співвідношення орієнтації як схильності до педагогічної діяльності та дійсної ситуації діяльності (підкреслюється значимість природної та набутої схильності до заняття педагогічною діяльністю); ставлення педагога до професійної діяльності; можливість виконувати свою працю на тому рівні уявлення, що визначається професійною підготовкою та індивідуальним розумінням сутності педагогічного процесу; рівень професіоналізму, тобто система набутих у процесі підготовки знань, умінь, навичок, способів мислення та діяльності.

Пошуками підходів до визначення головних якостей педагога сучасної національної школи займається також дослідниця С.Болсун. У запропонованій

моделі авторка, використовуючи матеріали наукових досліджень В.Абрамяна, О.Горської, І.Зязюна, С.Омельченка, подає орієнтовний перелік умінь та навичок, якими має володіти ідеальний вчитель. У даному переліку зібрані не тільки уміння, а й комплекс вимог до вчителя, який органічно доповнює модель. Ці вимоги стосуються зовнішнього вигляду, техніки саморегуляції рухів, володіння засобами навчання, культури і техніки педагогічного спілкування, техніки вирішення педагогічних конфліктів. Серед вимог є і така: вчитель – “компетентна, ерудована людина з різнобічними інтересами і хобі, тобто людина, з якою цікаво вести спілкування на різноманітні теми” [1].

Дослідниця проблеми професійної підготовки педагога вказує на такі характерні особливості формування фахівця освітянської сфери: відхід від старої компетенційної концепції підготовки з наголосом на вузькому прагматизмі, набутті вузькофахових знань, засвоєнні лише певних методик і перехід до впровадження концепції різнобічної підготовки вчителя з наданням йому різноманітних компетенцій; створення освіти, яка б адекватно відображала сутність глобальних проблем сучасності, знання подій глобального характеру, розуміння їх причин, виховання відчуття ступеня своєї особистої участі в розв’язанні локальних і глобальних проблем; орієнтація на формування освіченої, гармонійно розвиненої особистості, здатної до постійного оновлення знань, високої професійної компетентності та мобільності, швидкої адаптації до змін у всіх сферах життя; запровадження культурологічного аспекту підготовки: акцент у навчанні переноситься на розвиток культури мислення, почуттів, поведінки особистості, що утворює центр, навколо якого об’єднуються знання, вміння, навички, стаючи константами діяльності суб’єкта як неповторної індивідуальності; вводяться поняття духовної культури професійно значущих якостей особистості вчителя, які дають підставу говорити про професійну культуру вчителя як сукупність технологічної майстерності та багатства внутрішнього світу; активна розбудова правового, політичного, соціально-економічного устрою держави, що визначає формування нової генерації фахівців-педагогів, збагачених глибокими фундаментальними і

спеціальними знаннями, здатних до самодостатнього розвитку своєї особистості, та активної культивуації своєї індивідуальності, творчого потенціалу, інноваційної діяльності, професійної майстерності [1].

Мета написання статті. Визначити особливості професійного становлення та підготовки вчителя трудового навчання у вищих педагогічних навчальних закладах в умовах реформування освітньої галузі «Технологія».

Виклад основного матеріалу. Одним з найважливіших завдань сучасної педагогічної освіти є підготовка майбутнього вчителя, що розбирається і заколах, загальних закономірностях і процесах, що відображують в системі світогляду через єдину наукову картину світу, пов'язаних з сферами їх практичного застосування. Більш того, як вважають вчені, реалізація вчителем, в т.ч. і сучасним вчителем технологій, своїх основних функцій в ході педагогічної діяльності (гностичною, проектувальною, конструктивною, організаційною, комунікативною, управлінською тощо) передбачає комплексне використання ресурсів природних, технічних, соціальних, гуманітарних, у тому числі й педагогічних для психологічного типу, наук. Соціальні і гуманітарні науки пов'язані з цілями, змістом і критеріями оцінки результатів педагогічної діяльності, яка у збільшення більшої міри розглядається як соціально детермінована. В основі інноваційної діяльності вчителя лежать методологічні орієнтації, що виходять як на загальнонаукові, так і на гуманітарні методи пізнання і освоєння дійсності. На зміну широкому спектру приватних методів, алгоритмів, процедур, диференційованих по галузях науки (хімії, фізики, математики і так далі), мало зв'язаних між собою, приходять технології непедагогічної діяльності, в основі яких лежать загальна методологія, універсальні принципи і закономірності, загальнонаукові поняття і методи діяльності, що спираються на основні ідеї концепцій і теорій гуманізації вищої педагогічної освіти.

Традиційно умови для розвитку інтелекту дитини пов'язують з такими загальноосвітніми навчальними предметами, як математика, фізика, логіка, література та ін. Як зазначено в працях багатьох дослідників з філософії,

психології, соціології, розвиток інтелекту можливий за умов спеціально організованої практичної діяльності. Невипадково з приводу цього відомий український педагог В. Сухомлинський свого часу писав, що "здатність до творчої діяльності знаходиться на кінчиках пальців дитини". В зв'язку з цим виникає потреба дослідження та розкриття можливостей інтелектуального розвитку учнів на уроках трудового навчання.

Проте, в умовах традиційного проведення занять з трудового навчання, коли навчальна майстерня уподібнювалась до виробничої дільниці, а зміст навчально-трудова діяльності учнів мав "ремісничий" характер, можливості будь-якого їх розвитку носили лише декларативний характер. Зміни, що відбуваються в останні роки в модернізації трудового навчання, запровадження проектно-технологічної системи розкривають належні розвивальні можливості учнів на уроках трудового навчання. Це підтверджується численними дослідженнями провідних українських учених у галузі трудового навчання: О. Коберника, Г. Кондратюка, Є. Кулика, Г. Левченка, В. Лоли, В. Мадзігона, Л. Оршанського, В. Сидоренка, А. Терещука, Г. Терещука, В. Титаренко, та ін.

Така підготовка майбутніх фахівців в освітній галузі «Технологія» має бути спрямована на формування у них соціальної свідомості, яка сприяє консолідації суспільства, об'єднує окремих людей у народ, згуртовує їх на основі спільних цінностей, норм, традицій.

«Технологія» – це освітня галузь, в основі якої лежить предметно-перетворювальна діяльність людини в матеріальному світі, спрямована на створення навчального середовища, для розкриття й розвитку в учнів здібностей в особистісно-зорієнтованій сфері проектування та виготовлення виробів і ознайомлення в процесі роботи з різними матеріалами, інформацією й іншими ресурсами відповідно до потреби творчої ідеї учнів. Ефективність технологічної освіти визначається рівнем технологічної культури, адекватним професійним самовизначення випускників школи.

В основу вирішення організаційних психолого-педагогічних проблем аспекту професійного становлення вчителя трудового навчання мають бути

покладені наступні принципи, які визначають сутність і перспективність технологічної освіти.

Визначальне місце у забезпеченні високого рівня технологічної освіти, окрім загальнодидактичних (науковості, наочності, зв'язку навчання з практикою, послідовності й наступності, врахування вікових особливостей, міцності, активності), належить таким важливим принципам, як природовідповідності, культуровідповідності, творчості, варіативності, інтегративності, диференціації, системності, ергономічності, педагогічного проектування.

Принцип природовідповідності вимагає максимального врахування у навчально-трудо-вому процесі індивідуальних нахилів, здібностей і обдарувань з метою розробки стратегії та тактики розвитку особистості. Даний принцип висуває до процесу технологічної підготовки такі вимоги: врахування індивідуальних відмінностей; опора на розвиток творчого мислення; активність, свідомість; прагнення самостійного пошуку тощо.

Принцип культуровідповідності передбачає органічний зв'язок з історією народу, його культурними і побутовими традиціями, з народним мистецтвом, ремеслами і промислами, забезпечення духовної єдності та спадкоємності поколінь. Значні можливості для національно-культурного розвитку підростаючого покоління дає відродження народних ремесел і промислів. Постійне перебування особистості під впливом матеріальної і духовної культури рідного народу необхідне для найповнішого розкриття і розвитку природних здібностей, оскільки саме за таких умов етнопсихологічні особливості дітей певного народу використовуються як найдоцільніше.

Принцип творчості має на меті залучення особистості до нового, оригінального та значущого процесу, як для самої людини, так і для суспільства в цілому; цілеспрямовано й свідомо змінювати себе та навколишню дійсність, забезпечуючи найвищу форму активності, самостійної діяльності, саморозвитку, самоактуалізації людини.

У конструюванні змісту технологічної освіти має утвердитися і принцип варіативності змісту навчальних програм, підручників, технологій навчання і навчально-методичного забезпечення цим самим сприяти більш повній реалізації творчого потенціалу як учнів, так і вчителя. Різне виробниче оточення, національні трудові традиції, характерні для даного регіону народні промисли і ремесла вимагають варіативності у побудові змісту технологічної освіти. Мета варіативності полягає в тому, щоб, зберігаючи усі змістові лінії державного стандарту, розкрити різні дидактико-методичні підходи до реалізації завдань навчального предмета технології (трудове навчання) в межах годин Базового навчального плану.

Інтегративність як принцип розглядається з позицій об'єднання змісту різних циклів дисциплін (гуманітарних, соціально-економічних, природничо-наукових тощо) і галузей наук у процесі проектно-технологічної діяльності, що забезпечує цілісність знань учнів про виробничі технології.

Принцип диференціації полягає у врахуванні гендерних ознак учнів, вибір ними напряму технологічної підготовки відповідно до статі, потреб, уподобань, здібностей, професійних інтересів, що проявляються у різних видах предметно-перетворювальної діяльності.

Принцип системності – це вміння бачити, сприймати та цілеспрямовано впливати на систему як на єдине ціле, в усій її складності, з усіма її зв'язками та змінами на основі підходів, які доповнюють один одного. Даний принцип передбачає існування освітнього середовища, в якому цілеспрямовано й послідовно, у певному взаємозв'язку буде здійснюватися технологічна освіта учнів на різних її етапах.

Принцип ергономічності – це комплексне вивчення навчально- трудової діяльності школяра в умовах навчального або виробничого середовища з метою створення оптимальних умов діяльності, які б зберігали здоров'я, робили працю високопродуктивною і надійною при мінімальних затратах біологічних ресурсів, нервової енергії, часу та матеріальних засобів. В основу даного принципу покладені провідні ідеї ергономіки як науки, яка вивчає трудові

процеси з метою створення оптимальних умов праці, тобто таких, які сприяють підвищенню продуктивності та якості праці, а також забезпечують працівника необхідними зручностями і зберігають його сили, здоров'я та працездатність.

Принцип педагогічного проектування покликаний визначити й обґрунтувати зміст технологічної освіти та обсяги знань і вмінь, якими має опанувати учень після закінчення початкової, основної та старшої школи [2].

Принцип безперервності, що передбачає техніко-технологічну підготовку студентів від першого до останнього курсу з поступовим ускладненням завдань; він забезпечує вивчення і послідовне закріплення знань в тісному взаємозв'язку усіх фахових дисциплін; гнучкість професійної підготовки студентів дозволяє здійснювати коригування чи оновлення навчальних планів, робочих програм кафедри, навчального матеріалу з техніко-технологічних питань; практична спрямованість забезпечує формування у майбутніх фахівців навичок та умінь використовувати знання при вирішенні конкретних педагогічних завдань; згідно з принципом комплексності безперервність досягається поєднанням історичних, філософських, соціально-економічних, культурологічних питань при викладанні різних дисциплін.

На сучасному етапі розвитку суспільства трудова діяльність входить як до виробничої, так і до невиробничої сфер діяльності людини, тому підготовка випускників загальноосвітніх навчальних закладів до цього різновиду діяльності може виступати як елемент загальної освіти.

Отже, технологічна підготовка школярів має на меті формування технічно, технологічно освіченої особистості, підготовленої до життя і активної трудової діяльності в умовах сучасного високотехнологічного інформаційного суспільства, життєво необхідних знань, умінь і навичок ведення домашнього господарства і сімейної економіки, основних компонентів інформаційної культури учнів, забезпечення умов для їх професійного самовизначення, вироблення в них навичок творчої діяльності, виховання культури праці, здійснення допрофесійної та професійної підготовки за їх бажанням і з урахуванням індивідуальних можливостей [3].

Державним стандартом освітньої галузі «Технологія», концепцією розвитку трудового навчання і креслення передбачено вирішення наступних завдань:

- формування в учнів технічного світогляду, закріплення на практиці знань про технологічну діяльність, спираючись на закони та закономірності розвитку природи, суспільства, виробництва і науки;

- ознайомлення учнів з місцем і роллю інформаційно-комунікаційних технологій в сучасному виробництві, повсякденному житті;

- ознайомлення та залучення учнів до різних видів діяльності, формування необхідних для цього знань і вмінь, навчання учнів способів поведінки з різноманітними засобами праці;

- створення умов для професійного самовизначення, обґрунтованого вибору професії з урахуванням власних здібностей, уподобань і інтересів;

- формування в учнів культури праці, навичок раціонального ведення домашнього господарства, культури побуту, відповідальності за результати власної діяльності, комплексу особистісних якостей, потрібних людині як суб'єкту сучасного виробництва і культурного розвитку суспільства;

- виховання активної життєвої позиції, адаптивності, готовності до безперервної професійної освіти, конкурентної боротьби на ринку праці, потреби ініціативно включатися в систему нових економічних відносин, в підприємницьку діяльність;

- створення умов для реалізації особистісно-орієнтованого підходу до навчання, виховання та розвитку особистості [2].

Значуще місце у змісті підготовки майбутніх вчителів трудового навчання у вищих педагогічних навчальних закладах посідає методична підготовка. Це викликано серйозними недоліками роботи педагогічного ВНЗ, його неспроможністю забезпечувати належний рівень методичної підготовки майбутніх вчителів. Мається на увазі їх практична підготовка з методики викладання відповідних навчальних дисциплін у школі. Недостатній на сьогодні рівень такої підготовки випускників педагогічного ВНЗ, в тому

числі майбутніх вчителів трудового навчання, зумовлюється, на наш погляд, рядом причин.

По-перше, відсутня чітка відповідність між змістом методичної підготовки і кількістю годин, яка відводиться на реалізацію її завдань. Так, досвідом роботи технолого-педагогічного факультету Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини встановлено, що часу явно недостатньо. Зокрема, вправи методичного характеру на практичних заняттях студенти виконують хоч і послідовно, але одноразово. Через це вміння та навички з методики навчально-виховної роботи не формуються. У зв'язку з обмеженням часу завдання з методичної підготовки не розв'язуються належним чином і в процесі педагогічної практики.

По-друге, важливим є питання кадрового забезпечення. На жаль, викладачі кафедр здебільшого не мають відповідного досвіду роботи в загальноосвітніх навчальних закладах. Цим зумовлюється теоретизація методичної підготовки майбутніх вчителів, її відрив від практичної діяльності.

По-третє, підвищення якості методичної підготовки студентів можливе за наявності належної навчально-матеріальної бази. Рівень методичної підготовки майбутніх вчителів трудового навчання залежить, врешті, від обладнання кабінету методики навчання технологій (трудоного навчання), від тих засобів, які при цьому використовуються. Як свідчать результати проведеного нами дослідження, застосування замкнутої інформаційної системи в методичній підготовці студентів активізує значною мірою їх пізнавальну діяльність, сприяє глибшому розумінню відповідних термінів і понять, скорочує час для їх засвоєння, а також забезпечує певною мірою вироблення особистого методичного підходу до розв'язання навчальних завдань.

Водночас аналіз досліджень, присвячених підготовці вчителя трудового навчання, показує, що окремі питання цього процесу знайшли позитивне вирішення в теорії і в педагогічній практиці. Проте рівень практичної підготовки випускників педагогічного закладу вищої освіти не відповідає вимогам сьогодення. Це пояснюється, на нашу думку, рядом причин,

основними з яких є: – досліджувані окремі питання підготовки майбутніх вчителів трудового навчання хоч і знаходять своє позитивне вирішення, проте спрямовані на захист дисертацій і широко в практику не впроваджуються; – досліджуються лише окремі питання підготовки вчителя трудового навчання – відсутня система; – відсутній, як не дивно, взаємозв'язок між трудовим навчанням в школі і підготовкою вчителя цього предмета як з точки зору змісту, так і з точки зору процесу.

Висновок. Таким чином, окреслені завдання висувають високі вимоги до вчителя трудового навчання і вимагають ґрунтовної, як методичної так і практичної підготовки випускників вищих педагогічних навчальних закладів. Спираючись на вимоги, які ставить перед школою держава повинна здійснюватись підготовка вчителів у вищих навчальних закладах, особливо враховуючи зміни, які нещодавно відбулись в програмі з трудового навчання, де головною метою є формування технологічно освіченої особистості, підготовленої до самостійного життя і активної перетворювальної діяльності в умовах сучасного високотехнологічного, інформаційного суспільства для реалізації творчого потенціалу учнів.

Література:

-
1. Андрущенко В., Дорогань С. Світоглядна культура сучасного вчителя: проблема формування // Вища освіта України. – 2002. – № 3. – С. 15-23.
 2. Державний стандарт освітньої галузі “Технологія”// Трудова підготовка в закладах освіти. -2003. - №1. – С. 3-6.
 3. Концепція технологічної освіти учнів загальноосвітніх навчальних закладів України: проект / О. Коберник, В. Сидоренко // Трудова підготовка в закладах освіти. - 2010. - N 6. - С. 3-11.

Ткачук Станіслав Іванович - доктор педагогічних наук, професор кафедри професійної освіти та комп'ютерних технологій, декан технологічно-педагогічного факультету Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Черкаська область, м. Умань, вул. садова 32Б, кв. 15 тел. +380674722530